

τὴν πρώτην ἀποστασίαν, διὰ νὰ γίνουν ἀποστάται ἐν σχέσει πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ πραγματικότητα, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸ ἀπόλυτον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν κἄν νὰ πραγματοποιηθῇ ποτε. Ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν, εἰάν ἔχη πλέον ἐνδιαφέρον τι ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν ὡς τοιαύτην καὶ ἐν γένει ἀπαρνοῦνται, ἔχει μόνον, εἰάν συνδυασθῇ πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῶν λεγομένων ἐκλεκτῶν.

33.— Τὸ πρόβλημα τῶν ἐκλεκτῶν—ὡς τὸ ἐπραγματεύθη π.χ. ἐν εἰδικῇ μικρᾷ πραγματείᾳ ὁ Max Graf zu Solms¹⁾—ἔχει πολλὰς καὶ ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἐπόψεως σημαντικωτάτας πλευράς. Αἱ πλεῖσται τούτων δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν βεβαίως ἐνταῦθα. Ὅπως ὅμως τονίζει ὁ Solms, βασιζόμενος ἀορίστως ἐπὶ σχετικῆς τινος θεωρίας τοῦ Vilfredo Pareto²⁾, τὸ καλλίτερον ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν κύκλου (καὶ ὁ κύκλος αὐτὸς εἶναι πάντοτε στενὸς) ἐκλεκτῶν, δηλαδὴ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς ἐκλεκτούς, ὡς ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν ὑπῆρξεν ἡ ἐπαγγελία, ἀποτελοῦν αἱ καταπιεζόμενοι καὶ μὴ κρατοῦσαι τάξεις.³⁾ Ἐδῶ ὅμως θὰ ἔπρεπεν ἰδιαιτέρως καὶ ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιτυχεῖς παρατηρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει, νὰ τονίσῃ ὁ Solms, ὅτι οἱ κύκλοι αὐτοὶ τῶν ἐκλεκτῶν, ἀναπτυσσόμενοι βεβαίως εὐκολώτερον ἐν τῷ τυπικῷ ἀπλῶς πλαισίῳ τῶν καταπιεζομένων τάξεων, δὲν τροφοδοτοῦνται ἐκ τῶν κόλπων των, ἀλλ' ἀπαρτίζονται ἀπὸ ταξικὸς ἀποστάτας ἀποσκιρτήσαντας ἐκ τῆς τάξεως τῶν κρατούντων. Τὴν μόνην κοσμοϊστορικῶς σημαντικὴν ἐξαίρεσιν

1) Πρβλ. Max Graf zu Solms, Eliten, ἐν «Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie», XI. Jahrg., 1932, 2. Heft, σ. 182 κ. ἐ.

2) Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεμελιώδης θεωρία τοῦ Vilfredo Pareto περὶ τῆς «κυκλοφορίας τῶν ἐκλεκτῶν» (circulations des élites) ἔχει, διατυπωμένη ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς, ὡς ἐξῆς: τὰ κρατοῦντα κοινωνικὰ στρώματα, πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῶν ὁποίων εἶναι συνδεδεμένη πᾶσα κοινωνία, ὑφίστανται ταχείαν φθοράν, ἀνανεούμενα διαρκῶς, δηλαδὴ ἐκτοπιζόμενα ὑπὸ στρωμάτων κοινωνικῶν προερχομένων ἐκ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἰδέα κατ' ἀκολουθίαν σοσιαλιστικῆς, δηλαδὴ οἰκονομικῶς δημοκρατικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Pareto, οὐτοπίαν. Κρατοῦντες θὰ ὑπάρχουν πάντοτε, θὰ ἀνανεοῦνται δὲ ἀπλῶς, τῆς εἰς τὰ διάφορα κοινωνικὰ στρώματα κυκλοφορίας τῶν ἐκλεκτῶν καὶ κρατούντων ἀποτελούσης τὸν μόνον πραγματικὸν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως νόμον. Ὅπως βλέπομεν, ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἔχει ἄμυσον σχέσιν πρὸς τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον πραγματευόμεθα ἐν τῷ κειμένῳ. Πρβλ. ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν: Vilfredo Pareto, Les systèmes socialistes, Paris 1902.

3) Πρβλ. Max Graf zu Solms, ἐνθ' ἄν., σ. 188.

ἀπετέλεσεν ὁ περὶ τὸν Ἰησοῦν σχηματισθεὶς κύκλος τῶν πρώτων Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς τὸ «ἄλλας τῆς γῆς», προήρχοντο κατὰ κανόνα ἐκ τῶν κατωτάτων τάξεων. Ἐὰν δὲν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν τὴν ἐξαίρεσιν αὐτήν, ἡ ὁποία βασίζεται ἐπὶ τῆς κοσμοϊστορικῶς πρωτοτύπου ἀρχῆς, καθ' ἣν οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι, καθ' ἣν μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι κλπ., ἰσχύουν ὡς πρὸς τοὺς ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν καταπιεζομένων ἀναπτυσσομένους κύκλους τῶν ἐκλεκτῶν τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα. Ὡς ἐκλεκτοὺς μάλιστα αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι οὔτε καὶ πρὸς τὴν τάξιν τῶν καταπιεζομένων, ἐν τῷ τυπικῷ πλαισίῳ τῆς ὁποίας ἐμφανίζονται κατ' ἐπίφασιν κινούμενοι, αἰσθάνονται οὐσιαστικὴν συνάφειαν, ἐκεῖνοι δηλαδή, οἱ ὅποιοι, ἀπογοητευθέντες καὶ ἀπὸ τὴν ἀποστασίαν των, ἀπομείναντες μόνοι, ζητοῦν νὰ ἄρουν τὴν μόνωσίν των διὰ τοῦ σχηματισμοῦ κύκλων, οἱ ὅποιοι κεῖνται ἐκτὸς πάσης βιολογικῆς οὕτως εἶπεν κοινωνικῆς ἀνάγκης.¹⁾ Πρόκειται περὶ ἐκείνων ἀκριβῶς, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, προσχωροῦν εἰς τὸ ἀπόλυτον. Αὐτονόητον εἶναι βεβαίως, ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ κύκλοι κινδυνεύουν συχνότατα νὰ ἐκτραποῦν, ἐκδηλουμένων εἰς τοὺς κόλπους των συμπτωμάτων ἐκφυλισμοῦ καὶ καταπτώσεως. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Dostojewski «οἱ δαιμονισμένοι» περιγράφεται κατὰ τρόπον ἀριστουργηματικὸν ἡ στροφὴ τοιούτων κύκλων πρὸς τὸν ἐκφυλισμόν. Καὶ εἶναι μοιραῖον σχεδὸν νὰ διαστρέφονται οἱ κύκλοι οὗτοι τῶν λεγομένων ἐκλεκτῶν καὶ νὰ προσλαμβάνουν συμπτώματα ἐκφυλισμοῦ, διότι δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς ὀργανικὴν τῆς ζωῆς ἀνάγκην. Ἐὖν οἱ ἀπαρτίζοντες τούτους ἦσαν πράγματι ἄνθρωποι ἰσχυροί, δὲν θὰ κατέφευγον εἰς τὸ νὰ σχηματίσουν τοιούτους κύκλους, ἀλλὰ θὰ ἐξέλεγον τὴν μίαν τῶν δύο ἀκολουθίων ὁδῶν: ἢ θὰ προετίμων τὴν ἀπόλυτον μόνωσιν, θὰ ἔμενον πράγματι μόνοι, δὲν θὰ προσέδιδον δηλαδή εἰς τὴν μόνωσίν των συμβατικὰς μορφάς, οὔτε θὰ ὑπεβίβαζον τὸ ἀπόλυτον, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἕνα καὶ οὐχὶ ἐν σχέσει πρὸς περισσοτέρους, εἰς ἀντικείμενον κοινῆς χρήσεως, ἢ θὰ ἔμενον πράγματι καὶ

1) Αὐτὸς ὁ τύπος τοῦ «ἐκλεκτοῦ» δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸν τύπον ἐκείνον τοῦ «τραγικοῦ», εἰς τὴν γενεαλογίαν καὶ ψυχολογίαν τοῦ ὁποίου ἀφιερώσει εἰδικὴν καὶ πλήρη λεπτοτάτων παρατηρήσεων μελέτην τοῦ ὁ Ε. Λεμπέσης. Πρβλ. Ε. Λεμπέσης, Γένεσις καὶ τύπος τοῦ τραγικοῦ (ἀπὸ τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀπίστου), «Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν», Ἔτος Δ', τεύχος 4, 1938, σ. 422 κ. ἐ.

μέχρι τελευταίας πνοῆς εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ ταξικοῦ ἀγῶνος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐγκατέλειψαν χθῆς τοὺς κόλπους τῆς κρατούσης τάξεως, θὰ ἦσαν δηλαδὴ πράγματι μεγάλοι πολιτικοὶ τύποι, ταξικοὶ ἀποστάται, ὡς ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφιερῶσαμεν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Καὶ θὰ ἔμενον εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνος τούτου, χωρὶς νὰ παρίσταται λόγος νὰ ἀπογοητεύωνται, διότι θὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ διευθύνοντες τὸν ἀγῶνα, αὐτοὶ θὰ ἦσαν — ὅπως συνέβη μὲ ὄλους τοὺς μεγάλους ταξικοὺς ἀποστάτας — οἱ ἐμψυχοῦντες τὰ πλήθη καὶ προσδιορίζοντες διὰ τῆς θελήσεώς των ὅλας τὰς πράξεις τοῦ πλήθους. Καὶ θὰ ἦσαν «διὰ» τοῦ πλήθους πέραν καὶ ἔξω τοῦ πλήθους. Δὲν θὰ διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ διαγκωνίζονται μὲ ἄλλους καὶ νὰ παραμερίζονται. Δὲν θὰ συνωθοῦντο, ἀλλὰ θὰ ὤθουν τὸ πλήθος.

Ἡ μεγάλη βεβαίως καὶ κοσμοϊστορικὴ αὐτὴ ἀποστολὴ ἐπιφυλλάσσεται ὑπὸ τῆς ἱστορίας εἰς ὀλίγους. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πράγματι ἐκλεκτοί, χωρὶς νὰ σχηματίζουν καὶ νὰ ὀργανώνουν ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος κύκλους ἐκλεκτῶν. Ὁ κύκλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινοῦνται οὗτοι, δὲν ἔχει ὅρια συμβατικῶς καθοριζόμενα, ἀλλὰ περιλαμβάνει τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Τὸν κόσμον, ὅπως ἀποκαλύπτεται εἰς τὰ ὄμματά μας, ὅταν αὐτοὶ ἀποφασίζουν νὰ εἴπουν «γεννηθήτω φῶς»!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΥΤΗΣ

34. — Μελετῶντες τὸ φαινόμενον τοῦ κοινωνικοῦ ἀποστάτου, ἐθί-
ξαμεν ἐπαγγειλημένως τὸ πρόβλημα τῆς πάλης τῶν τάξεων ἢ μᾶλλον ἐν
γένει τῶν κοινωνικῶν ομάδων, εἴτε τάξεις εἶναι αὐται, εἴτε καταστά-
σεις καὶ κάσται. Δι' αὐτῆς τῆς κατ' ἐλευθέραν βεβαίως ἐκλογὴν με-
γάλων παραδειγμάτων γενομένης προχείρου ἀνασκοπήσεως τῆς ἱστο-
ρίας τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, ἀνασκοπήσεως, ἣ ὁποία ἀπέβλεψεν
ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ καταδειχθῇ, ὅτι πάσης μεγάλης προσβολῆς κοινωνικοῦ
καθεστῶτος ἠγήθη ταξικὸς ἀποστάτης, ὑπεδηλώθη κατὰ τρόπον ἀρ-
κούντως σαφῆ, ὅτι ἡ ζωὴ τῶν κοινωνιῶν εἶναι πάλη, ὅτι ἡ ἱστορία
εἶναι ἐν πολλοῖς ἡ ἱστορία κοινωνικῶν ἀγώνων.

Ὑπὸ πολλῶν θεωρεῖται ὁ *Karl Marx* ὡς ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος
«ἐφεῦρε» τὴν θεωρίαν περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων. Οἱ ὑποστηρίζοντες
τοῦτο (ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι κακοὶ *Μαρξισταὶ* ἀγνοοῦντες τὴν ἱστορίαν
τῶν πολιτικῶν θεωριῶν) τονίζουν σκοπίμως — ὡς παρατηρεῖ, ἀπο-
κρούων τὴν πλάνην ταύτην, ὁ *Μαρξιστὴς Heinrich Cunow*¹⁾, ὅτι
ὁ *Marx* ἐφεῦρε τὴν ἀρχὴν τῆς πάλης τῶν τάξεων, διὰ νὰ τὸν ἐμφα-
νίσουν ὡς ἐπιδιώξαντα σατανικῶς διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ ἐξεγείρῃ
τὸ προλεταριάτον κατὰ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον
νὰ συζητήσωμεν κἂν τὴν ἐκδοχὴν, καθ' ἣν δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν
Marx τοιαύτη τις πρόθεσις. Ἄρκει νὰ τονίσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀκο-
λουθοῦντες τὸ παράδειγμα τοῦ *Heinrich Cunow*, ὅτι δὲν εἶναι
ὁ *Marx* ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐφεῦρε τὴν θεωρίαν περὶ τῆς πάλης τῶν
τάξεων, ὅτι καὶ πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρξαν πολλοὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς νὰ
διαμορφώσουν βεβαίως τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρίαν εἰς ἣν τελειότητα
ἀνήγαγε ταύτην ὁ *Marx*, διεπίστωσαν ἐν τούτοις τὸ γεγονός, ὅτι με-

1) Πρὸβλ. *Heinrich Cunow*, *Zur Geschichte der Klassenkampf-
theorie*, ἐν «*Jahrbuch für Soziologie*», II. Band, Karlsruhe 1926, σ. 332 κ.έ.

γαλείτεροι πολλάκις τῶν πολέμων, οἱ ὅποιοι διεξήχθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν μεταξὺ λαῶν καὶ κρατῶν, εἶναι οἱ πόλεμοι, οἱ ὅποιοι—χωρὶς κἄν νὰ κηρύσσονται πάντοτε κατὰ τρόπον δεδηλωμένον—διεξάγονται ἀνεκαθεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τούτων τῶν κατὰ μέρος κοινωνιῶν. Ἐὰν ἴδωμεν δι' ὀλίγων, ποῖοι εἶναι οἱ ταῦτα διαπιστώσαντες, τὴν ἀκριβῶς ἐδίδαξαν καὶ πῶς διεμορφώθη μετὰ ταῦτα ἡ περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων θεωρία τοῦ Μαρξ καὶ τοῦ Μαρξισμού.

35.— Τονίζων ὁ C u n o w, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς πάλης τῶν τάξεων δὲν συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Μαρξ, ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ ἀναγάγῃ τὴν πρώτην σύλληψιν αὐτῆς εἰς τοὺς διανοουμένους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ νεότερον ἀπλῶς εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα, δυνάμεθα βεβαίως νὰ συμφωνήσωμεν (καὶ πάλιν ὅμως μόνον ἐν μέρει) πρὸς τὸν C u n o w. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν κυρίως τὸν Niccolò Machiavelli, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσωμεν εἰδικώτερον κατωτέρω, οὐδεὶς ἄλλος τῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἀνεδείχθησαν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ μετ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀνήγαγε τὴν πάλην τῶν τάξεων εἰς ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας τινὸς παρατηρήσεως. Δὲν ὑπῆρξαν ὅμως πρὸ τῶν μέσων αἰῶνων, συγκεκριμένως δὲ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα συγγραφεῖς μελετήσαντες τὸ πρόβλημα ἢ ἔστω καὶ διαπιστώσαντες τὴν ὑπαρξίν του ;

Τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα δὲν τίθεται κἄν ὑπὸ τοῦ C u n o w. Ἐὰν ὁ C u n o w, ὁμιλῶν περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων, δὲν ἐννοεῖ ἀπλῶς τὴν διαπίστωσιν καὶ ἀνάλυσιν τῆς ὑπάρξεώς της, ἀλλ' ἐννοεῖ—(καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐξάγεται ἐξ ὧν γράφει)—κάτι περισσότερον, δηλαδή τὴν ἀρχὴν, καθ' ἣν ἡ ἱστορία κινεῖται κατὰ κύριον λόγον ὑπὸ τοῦ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ διεξαγομένου μεταξὺ διαφόρων τάξεων ἢ καταστάσεων ἀγῶνος, τότε, ἀνάγων οὗτος τὴν πρώτην σύλληψιν τῆς ἀρχῆς ταύτης εἰς τὸν ΙΗ' αἰῶνα, εὐρίσκειται ἐν δικαίῳ. Ἐὰν καὶ ἡ ὑπότινων ἀρχαίων συγγραφέων, ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πολυβίου, ἀναπτυσσομένη ἀρχὴ τῆς κυκλικῆς ἐναλλαγῆς τῶν πολιτευμάτων προδίδει διάθεσιν τινὰ συνδυασμοῦ τῆς ἀρχῆς τῶν κοινωνικῶν ἀγῶνων πρὸς τὴν κίνησιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς πολιτικῆς ἔστω ἀπλῶς ἱστορίας, εἶναι ἐν τούτοις ζήτημα, ἐὰν δικαιούμεθα, βασιζόμενοι ἐπ' αὐτῆς τῆς μόλις καὶ μετὰ βίας διαφανομένης διαθέσεως, νὰ ἀναγάγωμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες κινοῦν τὴν ἱστορίαν. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν—καὶ ὀρθὸν νὰ ἐλέγξωμεν τὸν C u n o w, ὡς καὶ τοὺς ἀναλόγους ἱστορικοὺς ἐρεῦνας ἐπιχειρήσαντας, Lorenz von Stein καὶ Werner

Sombart, ὡς ἀγνοήσαντας τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Τὸ ὅτι ἡμεῖς— ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω—θὰ ἀρχίσωμεν μὲ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, τοῦτο δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ γεγογός, ὅτι θὰ γενικεύσωμεν τὴν ἱστορικὴν μας ἀνασκόπησιν. Ἡμεῖς δὲν θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ πρώτην συστηματικὴν σύλληψιν τῆς θεωρίας, καθ' ἣν ἡ ἱστορία κινεῖται ὑπὸ τῆς πάλης τῶν τάξεων, ἀλλὰ θὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος τὰς πρώτας θεωρητικὰς προσπαθείας, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ συλλάβουν τὴν πάλην τῶν τάξεων ὡς τοιαύτην, τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνας ὡς τοιοῦτους. Ἐχοντες τοῦτο ὑπ' ὄψει μας, πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα.

36.— Ἐάν τὸν Ζ'. π. Χ. αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῆς κοινωνικῆς ἀποκεντρόσεως καὶ τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν μεταξὺ εὐγενῶν καὶ λαοῦ ἀντιθέσεων, διεδέχθη — κατὰ τὸ ἐπιτυχές σχῆμα τοῦ Karl Joël¹⁾ — ὁ αἰὼν τῆς δογματικῆς ἀπολυταρχίας, τῆς πειθαρχίας, τῶν νομοθετῶν καὶ τυράννων, τῆς πολιτειακῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀνά τὸν κόσμον δόκληρον συγκεντρόσεως, ὁ Ε'. π. Χ. αἰὼν ὑπῆρξεν ὁ αἰὼν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ φωτισμοῦ. «Ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ παντὸς καταναγκασμοῦ, οἷοσδῆποτε καὶ ἂν ἦτο οὗτος, ἀπετέλει», ὡς τονίζει καὶ ὁ Julius Beloch, «τὴν τάσιν ἐν γένει τοῦ αἰῶνος τούτου»²⁾. Τὴν πρὸς ἐνότητα τάσιν τοῦ 5' αἰῶνος, τάσιν, ἡ ὁποία καὶ εἰς ἑκάστην τῶν πόλεων ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς σύνολον ἐσημειώθη διὰ τῶν ἔκτοτε ἐγκαινισθέντων πανελληνίων ἀγῶνων καὶ διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν Δελφῶν εἰς θρησκευτικὸν τῶν Ἑλλήνων κέντρον, διαδέχεται τὸ μῖσος κατὰ τῆς ἐκφυλισθείσης πλέον τυραννίδος, ἡ ἀπελευθερωτικὴ κατὰ τῶν ξένων καὶ ἐσωτερικῶν ζυγῶν κίνησις, ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός, ἡ ἀναρχία, ἡ ὀχλοκρατία. Αἱ δημοκρατικαὶ Ἀθῆναι, πρὸς τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων συνδέεται κυρίως ὁ Ε' αἰὼν, δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ Κλεισθένους, τροποποιοῦν τοῦτο ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον ἑπτὰ μόλις ἔτη μετὰ τὴν θέσπισίν του, ἐπεκτείνουν βαθμηδὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἰδρυθείσας «τιμοκρατικὰς καταστάσεις» (πεντακοσιομεδίμων, ἱππέων, ζευγιτῶν καὶ θητῶν), ἐγκρίνουν τὸν ἐν

1) Karl Joël, Wandlungen der Weltanschauung, (Eine Philosophiegeschichte als Geschichtsphilosophie), I. Tübingen 1928, σ. 67 κ. ε.

2) Πρὸβλ. Karl Julius Beloch, Griechische Geschichte, II. Band, I. Abteilung, Strassburg 1914, σ. 161.

ἔτει 462 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου γενόμενον περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ τελευταίου τούτου ὄργάνου τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ περιπίπτουν τέλος, μετὰ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Περικλέους, εἰς χεῖρας δημαγωγῶν, ὡς ὁ Κλέων, καὶ τυχοδιωκτῶν ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας. Καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς Ἑλλάδος ζωὴν σημειοῦται ἀνάλογος στροφή.) Τὰς πνευματικῶς ἀπολυταρχικὰς καὶ θεωρητικῶς δικτατορικὰς κατευθύνσεις τῶν φιλοσόφων τοῦ 5' π. Χ. αἰῶνος, τῶν Ἰώνων, Πυθαγορείων καὶ Ἐλεατῶν, οἱ ὅποιοι ὑποτάσσουν τὸ πᾶν ὑπὸ μίαν καὶ ἀπόλυτον ἀρχήν, ἀνάγουν τὰ πᾶν εἰς ἓν καὶ μόνον ἔκτος τοῦ ἀνθρώπου κείμενον στοιχεῖον, εἰς στοιχεῖον ποιοτικῶς προσδιορισμένον, ὡς τὸ ὕδωρ, ὁ ἀήρ ἢ τὸ πῦρ, ποσοτικῶς συλληπτόν, ὡς ὁ ἀριθμὸς, ἢ οὐσιαστικῶς νοητόν, ὡς τὸ στοιχεῖον τοῦ «ένός», τῆς ἐνότητος, τὰς κατευθύνσεις ταύτας διαδέχονται οἱ φιλόσοφοι τοῦ 4' π. Χ. αἰῶνος, οἱ ὅποιοι πηδοῦν ἀπὸ τῆς συνθέσεως εἰς τὴν ἀνάλυσιν, ἀνακαλύπτουν, ὡς ὁ Ἐμπεδοκλῆς, τὴν χημικὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν στοιχείων, ἢ φθάνουν, ὡς ὁ Λεύκιππος, μέχρι τῶν «ἀτόμων». Ὁ Δημόκριτος ἀνάγει αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀντικείμενον μελέτης, οἱ δὲ Σοφισταί, ἰδρύνοντες τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, χαρακτηρίζουν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Γοργίου τὴν φύσιν, δηλαδὴ ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον ἀνεζήτουν οἱ φιλόσοφοι τοῦ 5' αἰῶνος τὴν ἀρχὴν τοῦ παντός, ὡς τὸ «μὴ ὄν», καὶ ἀνάγουν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Πρωταγόρου τὸν ἄνθρωπον καὶ δὴ, ὡς ἐτόνισεν ἤδη ὁ Karl Hildenbrand, ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν τυχαίαν του ὑποκειμενικότητα²⁾ εἰς τὸ μέτρον τοῦ παντός. Ἀπὸ τοῦ Σωκράτους, ὁ ὅποιος, σοφιστῆς καὶ αὐτός, προσέδωκεν ὅμως διὰ τῆς προσωπικῆς του κυρίως ζωῆς εἰς τὸ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν θεσπισθὲν μέτρον τοῦ παντός, δηλαδὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν χαρακτηῖρα ἠθικῆς γενικότητος, ἐπήγασαν τὰ δύο ἄκρα, οἱ Κυνικοὶ καὶ οἱ Κυρηναῖκοί, δι' ἀντιθέτων ἀπλῶς ὀδῶν τὴν ἀπόλυτον εὐδαιμονίαν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ τυχαίου ψυχολογικοῦ ὑποκειμένου ἐπιζητήσαντες, ζήτημα δὲ εἶναι, ἐὰν θὰ ἐσώζετο, μετὰ τὸ ἄδοξον τοῦτο τέλος, ὁ Σωκράτης, μὴ ἐμφανι-

1) Πρβλ. ὡς πρὸς τὸν παραλληλισμὸν τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὡς καὶ ὡς πρὸς εἰδικωτέρας τιὰς τῶν ἐν τῇ καιμένῳ γενομένων παρατηρήσεων: K. Joël, ἐνθ' ἄγ., σ. 73 κ. ἑ.

2) Πρβλ. Karl Hildenbrand, Geschichte und System der Rechts—und Staatsphilosophie, I. Band: Das klassische Altertum, Leipzig 1860 σ. 77.

ζομένου τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Πλάτων ὅμως ἀνήκει πλέον εἰς ἄλλην ἐποχὴν. Ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀνάρχια καὶ ὁ ἀτομικισμὸς εἶχον κουράσει τὰ πνεύματα καὶ τὸν λαόν. Δὲν ἐκούρασαν ὅμως ἀπλῶς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξαν τοῦτον. Ἐδίδαξαν ὅ,τι ἔκτοτε παρέμεινεν—ἀδιάφορον, εἰάν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν λησμονεῖται—ἡ ἀνωτάτη δυνατὴ διδασκαλία.

Διὰ τοῦ Πλάτωνος δὲν ἐσώθη ἀπλῶς ὁ Σωκράτης. Ἐσώθη καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἐν γένει πνεῦμα, ἐσώθη καὶ αὐτὴ τέλος εἰδικώτερον ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ εἰάν δὲν κατάρθωσεν ὁ νομοθέτης Πλάτων νὰ σώσῃ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν συγκεκριμένην ἱστορικὴν τῆς πραγματικότητα, ἔσωσε ταύτην—καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ κοσμοϊστορικὸς τοῦ ἀθλοῦ—εἰς τὴν αἰωνιότητα, διότι ἐξήγαγεν ἐκ τῆς διαλυτικῆς καὶ ἀποσυνθετικῆς) πραγματικότητος τῶν ἡμερῶν του καὶ τοῦ ἀμέσου παρελθόντος τὰ συμπεράσματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὴν μόνην μέχρι σήμερον διατυπωθεῖσαν «αἰώνιαν» πολιτικὴν ἀλήθειαν. Ἐάν τὸ «αἰώνιον» τοῦτο ἐμφανίζεται εἰς ἄλλους μὲν ὡς ἀντιδραστικόν, εἰς ἄλλους δὲ ὡς ἐπαναστατικόν, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζη. «Πᾶν τὸ αἰώνιον», λέγει ὀρθότατα Edgar Salin, «εἶναι πάντοτε ἔναντι περιορισμένης τινὸς πραγματικότητος ἀντιδραστικόν, ὅπως εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἐπαναστατικόν».²) Οὐδεὶς μέχρι τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὸν συνέλαβε καὶ διεκήρυξε τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος, τῆς οὐσιαστικῆς ὅμως, ὡς ἐλέχθη ἤδη ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης πραγματείας, ἰσότητος καθ' ὃν ἀπόλυτον τρόπον διεκήρυξε ταύτην ὁ Πλάτων. Οὐδεὶς ὅμως κατῴρθωσε νὰ συλλάβῃ, ὅπως αὐτός, καὶ τὸν συσχετισμὸν, ὁ ὁποῖος χωρεῖ μεταξὺ ἰσότητος καὶ οὐσιαστικῆς τῶν ἀγαθῶν κοινότητος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ιδέας τῆς ἐξουσίας ἀφ' ἑτέρου,³) τὸν συσχετισμὸν μὲ ἄλλας λέξεις, ὁ ὁποῖος χωρεῖ μεταξὺ κομμουνισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἀριστοκρατίας.

37.— Δὲν εἶναι βεβαίως σκοπὸς μας νὰ περιγράψωμεν τὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν θεμελιούται ἡ «Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνος. Σκοπὸς μας εἶναι

1) Τὴν διαλυτικὴν καὶ ἀποσυνθετικὴν τάσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν πρέπει πάντως νὰ θεωρήσῃ τις ὡς κατάπτωσιν καὶ ὡς ἐκφυλισμὸν συνιστάμενον εἰς πολυτέλειαν καὶ ἀσθενικὴν κόπωσιν. Πρβλ. σχετικῶς τὰς λεπτοτάτας παρατηρήσεις τοῦ Edgar Salin, *Platon und die griechische Utopie*, München und Leipzig 1921, σ. 3.

2) Πρβλ. Edgar Salin, ἐνθ' ἄν., σ. 16 κ. ἑ.

3) Πρβλ. Edgar Salin, ἐνθ' ἄν., σ. 24.

ἀπλῶς νὰ τονίσωμεν, ὅτι ὁ Πλάτων ὠδηγήθη πρὸς τὴν σύλληψιν τῆς περὶ πολιτείας ἰδέας του, ὁρμηθεὶς οὐχὶ ἀπλῶς ἀπὸ οὐτοπιστικὴν τινα διάθεσιν ἀπομεμακρυσμένου τῆς ζωῆς ὄνειροπόλου, ὅπως τὸν ἐθεώρησαν ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ μέχρι σήμερον πολλοὶ τῶν κακῶν μελετητῶν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ βαθυτάτην τῆς πραγματικότητος ἔρευναν.¹⁾ Καὶ ἐὰν βεβαίως, συμφώνως πρὸς τὴν διέπυσαν ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα γραμμῆν, δὲν ἀπέδωκε σημασίαν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ κοινωνιολογικὴν ταξινόμησιν τῆς πραγματικότητος ταύτης, ἀλλ' ἀπέβλεψε πρὸ πάντων εἰς τὸ νὰ ὑφωθῆ ἀπέναντί της ὡς ποιητῆς καὶ νομοθέτης, ὡς προφήτης καὶ δημιουργός, δὲν παρέλειπεν ἐν τούτοις πλήρως νὰ μᾶς παραδώσῃ καὶ ὠρισμένους φράσεις, αἱ ὁποῖαι, ἀπομονούμεναι καὶ διασπώμεναι ἀπὸ τοῦ συνόλου τοῦ ἔργου του, εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσουν καὶ ὡς φράσεις συνιστῶσαι καθαρῶς θεωρητικὴν, ἐν τῇ νεωτέρᾳ καὶ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ, παρατήρησιν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος. Ὅσονδήποτε ἀθέμιτον καὶ ἐὰν εἶναι κατὰ βάθος τὸ ἔργον τῆς ἀπομονώσεως τῶν φράσεων τούτων, ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς, ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, ἐρεῦνης μᾶς ὑποχρεώνει νὰ μὴν ἀποσχωμεν πλήρως τοῦ ἀθεμίτου τούτου ἔργου. Ζητοῦντες συγκεκριμένως νὰ ἀνασκοπήσωμεν ἱστορικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ καταστάσεων θεωρίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ σταματήσωμεν εἰς φράσεις τινὲς τοῦ Πλάτωνος, δι' ὧν δὲν πιστοποιεῖται ἀπλῶς ἐπιπολαίως ἢ ὑπαρξίς τῆς πάλης ταύτης — (ἐπιπόλαιαι πιστοποιήσεις ἐγένοντο καὶ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν, ὡς καὶ κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν συνειδητῶς θεμελιώσαντα τὰς κομματικὰς ἀντιθέσεις ἐπὶ τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων 5' π. Χ. αἰῶνα) —, ἀλλὰ μελετᾶται ἡ σημασία καὶ ἡ διαλυτικὴ διὰ τὴν πολιτείαν ἐπίδρασις τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων. «Ἐκάστη γὰρ αὐτῶν» (ὅλων δηλαδή τῶν πόλεων πλὴν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν «κατεσκεύασεν» ὁ Πλάτων ἰδεωδῶς) «πόλεις εἰσὶ πάμπόλαι, ἀλλ' οὐ πόλις, τὸ τῶν παιζόντων. δύο μὲν, κἂν ὅτιοῦν ἦ, πολεμία ἀλλήλαις, ἡ μὲν πενήτων, ἡ δὲ πλουσίων· τούτων δ' ἐν ἑκατέρᾳ πάνυ πολλαί...».²⁾ Διὰ τῆς φράσεώς του αὐτῆς ὁ Πλάτων τονίζει ὅτι θεωρεῖται σήμερον ὡς διαβολικὸν ἀποκύημα τῆς διεφθαρμένης δῆθεν φαντασίας τοῦ Marx, τονίζει δηλαδή, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐνότης πολιτικῆς, ὅτι αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις διασποῦν ταύτην, ὅτι ἑκάστη τῶν

1) Πρὸς σχετικῶς Karl Hildenbrand, ἐνθ' ἂν., σ. 153 κ. ε.

2) Πλάτωνος, Πολιτεία, 422 E.

οικονομικῶς προσδιορισμένων κοινωνικῶν ομάδων ἀποτελεῖ ἰδίαν οὕτως εἶπεῖν πολιτείαν καὶ ὅτι τέλος—τοῦτο δὲ ἔχει κυρίως σημασίαν—ἡ ἐνότης δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ πολιτικῶν ἰδεολογιῶν καὶ ἰδεολογικῶν ψευδῶν, ὅτι δηλαδή ἡ διασπῶσα τὴν ἐνότητα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ὀργανώσεως πάλῃ εἶναι μοιραία, ἐφ' ὅσον δὲν πραγματοποιεῖται ἡ «ἰδεώδης» πολιτεία. «Ἐχομεν οὖν τι», λέγει ὁ Πλάτων εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς «Πολιτείας» του, «μεῖζον κακὸν πόλει ἢ ἐκεῖνο, ὃ ἂν αὐτὴν διασπᾷ καὶ ποιῆ πολλὰς ἀντὶ μιᾶς; ἢ μεῖζον ἀγαθὸν τοῦ ὃ ἂν ξυνδῆτε καὶ ποιῆ μίαν; Οὐκ ἔχομεν».¹) Εἰς σπουδαιότατον δὲ χωρίον αὐτῶν τῶν «Νόμων», δηλαδή τοῦ ἔργου του ἐκείνου, διὰ τοῦ ὁποίου θεωρεῖται ὡς δῆθεν ἀπομακρυνθεὶς ἀπὸ τῶν ἐν τῇ «Πολιτεία» ἀναπτυχθεισῶν ἀρχῶν, λέγει ὁ Πλάτων: «Δεῖ γὰρ ἐν πόλει που, φημέν, τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούση, ὃ διάστασιν ἢ στάσιν ὀρθότερον ἂν εἴη κεκλήσθαι, μήτε πενίαν τὴν χαλεπὴν ἐνεῖναι παρὰ τισι τῶν πολιτῶν μήτ' αὖ πλοῦτον, ὡς ἀμφοτέρων τικτόντων ταῦτα ἀμφοτέρω· νῦν οὖν ὅρον δεῖ τούτων ἑκατέρου τὸν νομοθέτην φράζειν. ἔστω δὴ πενίας μὲν ὅρος ἡ τοῦ κλήρου τιμή, ὃν δεῖ μένειν καὶ ὃν ἀρχῶν οὐδεὶς οὐδενί ποτε περιόψεται ἐλάττω γιγνόμενον, τῶν τε ἄλλων κατὰ ταῦτά οὐδεὶς, ὅστις φιλότιμος ἐπ' ἀρετῇ· μέτρον δὲ αὐτὸν θέμενος ὃ νομοθέτης διπλάσιον ἑάσει τούτου κτάσθαι καὶ τριπλάσιον καὶ μέχρι τετραπλασίου. πλείονα δ' ἂν τις κτᾶται τούτων εὐρῶν ἢ δοθέντων ποθὲν ἢ χρηματισάμενος ἢ τινι τύχῃ τοιαύτη κτησάμενος ἄλλη τὰ περιγιγνόμενα τοῦ μέτρου, τῇ πόλει ἂν αὐτὰ καὶ τοῖς τὴν πόλιν ἔχουσιν θεοῖς ἀπονέμων εὐδόκιμός τε καὶ ἀζήμιος ἂν εἴη».²)

Εἰς τὸν Πλάτων αὖτως δὲν ὀφείλομεν ἀπλῶς τὰς χαρακτηριστικὰς ταύτας φράσεις. Ὁ Πλάτων μᾶς διέσωσε καὶ τὰς περὶ πολιτείας καὶ δικαίου ἀπόψεις τῶν σοφιστῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐμφανίζουσι ὡς συληφθεῖσαν κατὰ τὴν κλασσικὴν ἤδη ἀρχαιότητα τὴν πρὸς τὴν θεωρίαν περὶ τῆς πάλῃς τῶν τάξεων ἀρρήκτως συνυφανθεῖσαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀρχήν, καθ' ἣν ἡ πολιτεία καὶ τὸ δίκαιον οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ μέσα καὶ ὄργανα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ ὁ ἰσχυρὸς εἰς βάρους τοῦ ἀδυνάτου, ἡ κρατοῦσα εἰς βάρους τῆς καταδυναστευομένης τάξεως. Ἐὰν εἰς τὸς «Γοργίαν» ἐμφανίζεται ὁ Καλλικλῆς διερμηνεύων τὴν ἰδεολογίαν τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν καὶ λέγων ὅτι «... οἱ τιθέμενοι τοὺς νόμους οἱ ἀσθενεῖς ἀνθρώποι εἰσι καὶ οἱ πολλοί. πρὸς

1) Πλάτωνος, ἐνθ' ἀν., 462 A—B.

2) Πλάτωνος, Νόμοι, 744 D—745 B.

αὐτοὺς οὖν καὶ τὸ αὐτοῖς συμφέρον τοὺς τε νόμους τίθενται καὶ τοὺς ἐπαίνοους ἐπαινοῦσι καὶ τοὺς ψόγους ψέγουσιν, ἐκφοβοῦντες τοὺς ἐρρωμενεστέρους τῶν ἀνθρώπων . . .»¹⁾ εἰς τὸ β' βιβλίον τῆς «Πολιτείας» μᾶς παρουσιάζει ὁ Πλάτων τὸν σοφιστὴν Θρασύμαχον ὑποστηρίζοντα τὴν ἀντίστροφον μὲν κατ' ἐπίφασιν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁμως βάσεως στηριζομένην γνώμην, καθ' ἣν τὸ δίκαιον τίθεται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἰδίου αὐτῶν συμφέροντος καὶ εἰς βάρος κατ' ἀκολουθίαν τῶν ὑποτεταγμένων εἰς τὴν ἀρχουσαν ομάδα. Ἡ φράσις τοῦ Θρασύμαχου: «ρημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο τι ἢ τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον»²⁾ δὲν ἀπέχει οὐδὲ κἄν ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν διατύπωσιν τῆς τῶν φράσεων ἐκείνων, δι' ὧν κατὰ μὲν τὸν ΙΗ' αἰῶνα οἱ Linguet, Volney καὶ ἄλλοι, ἀργότερον δὲ κυρίως ὁ Μαρξισμὸς ὥρισαν τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας. Αἰ τοιαῦτα περὶ δικαίου καὶ πολιτείας ἀντιλήψεις συνιστοῦν μίαν τῶν κυριωτέρων φάσεων τῆς περὶ κοινωνικῶν ἀγῶνων θεωρίας, ὅπως ἀναπτύσσεται καὶ ὑποστηρίζεται αὕτη σήμερον. Καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ ἀναφανοῦν αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἤδη κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, διότι αἱ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ πλαισίῳ τῆς ἀναπτυχθεῖσαι ἰδέαι τῆς ἰσότητος—καὶ ἀρκούμεθα εἰς τὸ νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα ὡς τοὺς φανατικωτέρους φορεῖς τοιούτων ἰδεῶν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἄριστοτέλους αὐστηρῶς κριθέντα Φαλέαν τὸν Χαλκηδόνιον,³⁾ ὡς καὶ τοὺς σοφιστὰς Λυκόφρονα καὶ Ἀντιφῶντα—δὲν ἦτο δυνατόν εἰ μὴ νὰ ὀδηγήσουν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τοὺς δούλους ὑπεροχὴν τῶν ἐλευθέρων ἠμφισβήτησαν, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἐν τῇ ταξικῇ πάλῃ ἀναδειχθὲν δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου ἀποτελεῖ τὴν μόνην βᾶσιν τῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων.⁴⁾ Περὶ τῆς μεγάλης δὲ ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν εἶχον προσλάβει κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα αἱ κομμουνιστικαὶ περὶ ἀπολύτου ἰσότητος ἰδέαι, ὁμιλεῖ εὐγλωπτότερον παντὸς ἄλλου τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς θέμα κωμωδίας ἀκόμη ἀνήγαγε ταύτας ὁ Ἄριστοφάνης, ἐμφανίσας εἰς τὰς «Ἐκκλησιαζούσας» τὴν Πραξαγόραν λέγουσαν:

1) Πλάτωνος, Γοργίας, 488 Β.

2) Πλάτωνος, Πολιτεία 338 C.

3) Ἄριστοτέλους, Πολιτικά, 1266a, 39. ζ. ε.

Ἄριστοτέλης ἀντικρούει τὸν Φαλέαν κυρίως διὰ τοῦ καὶ σήμερον ἀκουομένου πολλάκις ἐπιχειρήματος, κατὰ τὸ ὅποιον «μᾶλλον...δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν, ἢ τὰς οὐσίας».

4) Πρβλ. σχετικῶς G. Glotz, La cité grecque, Paris 1928, σ. 374 κ. ε.

«κοινωνεῖν γὰρ πάντας φήσω χρῆναι πάντων μετέχοντας, καὶ ταῦτοῦ ζῆν καὶ μὴ τὸν μὲν πλουτεῖν, τὸν δ' ἄθλιον εἶναι, μηδὲ γεωργεῖν τὸν μὲν πολλήν, τῷ δ' εἶναι μηδὲ ταφῆναι· μηδ' ἀνδραπόδοις τὸν μὲν χρῆσθαι πολλοῖς, τὸν δ' οὐδ' ἀκολούθῳ· ἀλλ' ἓνα ποιῶ κοινὸν πᾶσιν βίωτον καὶ τοῦτον ὅμοιον».)

38. — Ἄς ἐπανέλθωμεν ὅμως εἰς τὸν Πλάτωνα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ὠρμήθημεν. Διακηρύσσων ὁ Πλάτων, ὅτι, ὅπου ὑπάρχουν οἰκονομικαὶ ἀντιθέσεις, ἡ πολιτειακὴ ἐνότης εἶναι ἀνύπαρκτος, διαφοροὶ δὲ ἐν ἑκάστη κατ' ἐπίφασιν ἐνιαίᾳ πόλει ἀναπτύσσονται πόλεις, διακηρύσσων δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον, ἰδίᾳ μετὰ τὸν Marx, ἀποτελεῖ θεμελιώδη τῆς κοινωνιολογίας ἀρχὴν καὶ τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὁ τὴν αὐστηρὰν νομικὴν σκέψιν εἰς τὰς τελευταίας της συνεπείας ἀναγὰν πολιτειολόγος Hans Kelsen δὲν θεωρεῖ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς νομικῆς ἐνότητος τῆς πολιτείας,²⁾ προέβη εἰς παρατήρησιν, τὴν ὁποῖαν αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν πόλεων ἐπέβαλλε. Ὅπως τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Glotz,³⁾ αἱ εἰς τὰς πλείστας ἐλληνικὰς πόλεις μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν μερίδων ἀντιθέσεις ἦσαν τόσο ἰσχυραί, ὥστε προβάλλει, παραλλήλως πρὸς τὴν διάσπασιν πάσης πολιτειακῆς ἐνότητος, καὶ τὸ φαινόμενον τῆς καθ' ὑπέρβασιν τῶν πολιτειακῶν ὁρίων σχηματιζομένης συνειδητῆς ἐνότητος καὶ ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν συγγενῶν εἰς διαφόρους πόλεις μερίδων. Πρόκειται περὶ τοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον προσέλαβεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν κοσμοϊστορικῶς σοβαρωτάτην αὐτοῦ μορφήν εἰς τὸν διεθνῆ συνασπισμὸν τοῦ προλεταριάτου. Μικροτέρας βεβαίως σημασίας, ἀλλ' ἀνάλογοι καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πάλης

1) Ἀριστοφάνους, Ἐκκλησιάζουσαι, 590.

2) Πρβλ. Hans Kelsen, Sozialismus und Staat (eine Untersuchung der politischen Theorie des Marxismus), Leipzig 1923, σ. 19 κ. ἐ.—Ὅσον ἀφορᾷ ἐκεῖνους μάλιστα τοὺς συνταγματολόγους καὶ πολιτειολόγους, οἱ ὅποιοι, συνεχίζοντες τὴν ὑπὸ τοῦ Laband καὶ τῶν «τυποκρατῶν» διακοπεῖσαν παράδοσιν τοῦ Lorenz von Stein καὶ τῶν παλαιότερων μεγάλων ἀντιπροσώπων τῆς ἐπιστήμης των, ἐβασίσθησαν ἐπὶ κοινωνιολογικῶν εἰς τὰς ἐρεῦνας των ἀρχῶν, οὗτοι ἐγκατέλειψαν καὶ ἀπέρριψαν πάντα «νομικὸν δραματισμόν». «... Μόλις ἐγκαταλείψωμεν τὸν νομικὸν δραματισμόν», λέγει ὁ Ἄ. Σβῶλος, «εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ἐνιαίας θελήσεως τοῦ Λαοῦ, δι' ἧς οὗτος ὡς σύνολον αὐτοδιατίθεται». Πρβλ. Ἄ. Σβῶλος, Τὸ νέον σύνταγμα καὶ αἱ βάσεις τοῦ πολιτεύματος, Ἀθῆναι 1928, σ. 87.

3) Πρβλ. G. Glotz, ἐνθ' ἄν., σ. 382 κ. ἐ.

τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν βασιζομένων πολιτικῶν μερίδων τὴν ἰσχύν των ἀρνούμενοι συνασπισμοὶ εἶχον σημειωθῆ ἤδη κατ' αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐντεῦθεν. Διὰ τοὺς φανατικούς ὀπαδοὺς τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἰδεολογιῶν τῆς ὀλιγαρχίας ἢ τῆς δημοκρατίας ἢ ἔννοια τῆς πατρίδος καὶ τῆς πόλεως δὲν εἶχεν ἀξίαν. Τὸ τραγικὸν παράδειγμα τῆς Κορίνθου, ἢ ὁποία, ἀπὸ τοῦ ἔτους 393 π. Χ. ἀπώλεσεν οὐσιαστικῶς τὴν πολιτικὴν τῆς αὐτονομίαν καὶ ὑπαρξιν, μαρτυρεῖ τοῦτο σαφῶς. Ἐπικρατησάντων τῶν δημοκρατικῶν, ἐθυσιάσθη ἡ Κόρινθος ἐκουσίως, συγχωνευθεῖσα μετὰ τοῦ Ἄργους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ μετὰ ταῦτα προέβησαν εἰς ἀνάλογον θυσίαν, ἀνοίξαντες τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀσκεδαμονίων. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ξενοφῶντος δεικνύει ἐπίσης, πόσον εὐκόλως ἐξετοπίζετο ὁ πατριωτισμὸς εἰς τὴν συνείδησιν ἀνδρῶν γενναίων καὶ κατὰ βάθος ἠθικῶν πρὸ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἰδεολογίας. Ἰδεολογικὸς ὀπαδὸς τοῦ σπαρτιατικοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστῶτος, ἐστράφη ὁ Ξενοφῶν καὶ ἐπολέμησεν, ἂν καὶ Ἀθηναῖος, κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁρμηθεὶς οὐχὶ ἐκ διαθέσεως κοσμοπολιτικῆς καὶ ἀναρχικῆς, ὡς πολλοὶ μετὰ ταῦτα τῶν Στωϊκῶν, ἀλλ' ἐξ ἰδεολογίας κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀντιθέτου πρὸς ἐκείνην, ἣν ἐξεπροσώπει ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηνῶν, ἐστράφη κατὰ τῆς πατρίδος του κατ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον ἐστράφησαν κατὰ τῆς ἐπαναστησάσης δημοκρατικῆς Γαλλίας οἱ συνασπισθέντες μετὰ τῶν μοναρχικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης ὀπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ γαλλικοῦ καθεστῶτος, κατ' ὃν τρόπον τέλος στρέφονται σήμερον κατὰ τῆς πατρίδος των οἱ συμμαχοῦντες μὲ τὴν σοβιετικὴν Ρωσσίαν κομμουνισταί. Αὕτη αὕτη λοιπὸν ἢ πραγματικότης τῆς ἐποχῆς του ὠδήγησε τὸν Πλάτωνα εἰς τὸ νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι ἐν ἐκάστη πόλει ὑπάρχουν πόλεις διάφοροι καὶ ὅτι ἡ πολιτειακὴ ἐνότης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰ μὴ μόνον εἰς ἀφανισθούσιν αἱ τροφοδοτοῦσαι τὰς πολιτικὰς ἀντιθέσεις μεγάλαι μεταξὺ τῶν πολιτῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως οἰκονομικαὶ διαφοραί.

39.— Ὁ Ἀριστοτέλης, ἂν καὶ θεωρεῖται διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος, ὅπως διακρίνεται ὁ προσεκτικὸς καὶ ὀξύς παρατηρητὴς τῆς πραγματικότητος ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ ὄνειροπόλου, δὲν κατώρθωσεν ἐν τούτοις νὰ ἴδῃ ὅσα ὁ Πλάτων, ὁ νομοθετήσας τὰ αἰώνια καὶ ἰδεώδη τῆς πραγματικότητος κριτήρια, διέκρινε. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ αἰωνίου διακρίνει τις καὶ ἐκτιμᾷ τὰ πρόσκαιρα βαθύτερον καὶ ὀρθότερον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος κρίνει ταῦτα ἐπὶ τῇ βάσει ἀπλῶς τῆς πρὸς αὐτὰ συνδεομένης σχετικῆς πραγματικότητος. Ὁ εἰς τὴν ἠθικὴν

καὶ πολιτικὴν του κατεύθυνσιν σχετικιστῆς, ὑπὲρ τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ τῆς «μεσότητος» κεκηρυγμένος Ἄριστοτέλης, κρίνων τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περιορισμένου ἐρωτήματος, ποία πολιτεία εἶναι ἢ μᾶλλον «ἀστασίαστος», οὐχὶ δέ, ὡς ὁ Πλάτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπολύτως ἀπηλλαγμένης κοινωνικῶν ἀγῶνων ἰδεώδους πολιτείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτιμήσῃ καθ' ὃν τρόπον ἐξετίμησεν ὁ Πλάτων τὴν σημασίαν τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀγῶνων. Ἡ ἐποχὴ βεβαίως, καθ' ἣν ἐζησεν ὁ Ἄριστοτέλης, ἐποχὴ, ἢ ὁποία ἠνάγκασεν αὐτὸν τὸν συντηρητικὸν Δημοσθένη νὰ «κολακεύσῃ τὰς ἀντιπαθείας τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν κεφαλαιοκρατῶν»,¹⁾ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστον καὶ τὸν Ἄριστοτέλη. Ὁ Robert Pöhlmann τονίζει ὀρθῶς, ὅτι ἡ πρώτη καθαρὰ σύλληψις τῆς ἀντιθέσεως, ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ πλοῦτου καὶ πενίας, ὀφείλεται εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας.²⁾ Ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τῆς ἰδεολογικῆς παραδόσεως δύο τοῦλάχιστον ὀλοκλήρων αἰῶνων, παραδόσεως συνδεομένης πρὸς αὐτὸν ἤδη τὸν Σόλωνα ὡς ποιητὴν καὶ νομοθέτην, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ στραφῇ καὶ ὁ Ἄριστοτέλης κατὰ τῶν οικονομικῶν ἀκροτήτων. Στρέφεται ὅμως ὁ Ἄριστοτέλης κατ' αὐτῶν, θεωρεῖ, συμφώνως πρὸς τὸ περιορισμένον ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον ἔθεσεν, ὡς ἀρίστην πολιτικὴν κοινωνίαν τὴν «διὰ τῶν μέσων»,³⁾ κηρύσσει, ὅτι «μόνιμος» καὶ ἀστασίαστος ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἢ πολιτεία ἐκεῖ μόνον, ὅπου «τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνει πλῆθει ἢ συναμφοτέρων τῶν ἄκρων ἢ καὶ θιατέρου μόνον»,⁴⁾ χωρὶς διὰ τῆς τοιαύτης τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀντιμετωπίσεως νὰ καταλήγῃ καὶ εἰς συμπεράσματα καταδικάζοντα τὸν πλοῦτον ὡς τοιοῦτον καὶ τὴν πενίαν ὡς τοιαύτην. Καταδικάζει μὲν ὁ Ἄριστοτέλης τὰς

1) Πρὸβλ. Robert Pöhlmann, Geschichte der sozialen Frage und des Sozialismus in der antiken Welt, (III. Aufl., durchgesehen und um einen Anhang vermehrt von Friedrich Oertel), München MCMXXV, I. Band, σ. 255 κ. ἑ.

2) R. Pöhlmann, ἐνθ' ἄν., I. Band, σ. 251.— Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἐν τῷ κειμένῳ υἰοθετουμένη ὑφ' ἡμῶν γνώμη τοῦ Pöhlmann εἶναι ὀρθὴ μόνον, ἐφ' ὅσον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἀποδίδεται ἡ πρώτη καθαρὰ εἰδικῶς καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐπιστημονικὴ σύλληψις τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ πλοῦτου καὶ πενίας. Διότι τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀντιθέσεως ταύτης διεπίστωσαν καὶ οἱ παλαιότεροι τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραήλ, ἀσκήσαντες, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου, δριμυτάτην κατὰ τῶν πλουσίων πολεμικὴν.

3) Ἄριστοτέλους, Πολιτικά, 1295 b, 35.

4) Ἄριστοτέλους, ἐνθ' ἄν., 1296 b, 38 - 40.

πλεονεξίας ειδικῶς τῶν πλουσίων καὶ τονίζει, ὅτι αὐταὶ «ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν ἢ αἱ τοῦ δήμου»,¹⁾ τὸν πλοῦτον ὅμως ὡς τοιοῦτον ζητεῖ νὰ προστατεύῃ, ἀποκρούων τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις καὶ λέγων : «δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι μὴ μόνον τῶ τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς, ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον».²⁾ Καὶ ἐν τῷ ὁ Πλάτων θεωρεῖ ἀναγκαῖον, ὅπως οἱ «φύλακες» εἶναι ἐστερημένοι πάσης περιουσίας, ἵνα μὴ, «συμμιγνύμενος» ὁ «θνητὸς χρυσὸς» εἰς τὸ «θεῖον» χρυσίον καὶ ἀργύριον, δι' οὗ ἐπροικίσθῃ ἡ ψυχὴ των, μιάνη ταῦτα,³⁾ ὁ Ἄριστοτέλης, σχετικοποιῶν τὰ πάντα, διδάσκει, ὅτι «εὐτυχία μεγίστη τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην καὶ ἱκανήν».⁴⁾

Ἡ τοιαύτη συμβιβαστικὴ καὶ μετριοστικὴ πολιτικὴ διάθεσις τοῦ Ἄριστοτέλους ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐξετίμησεν οὗτος «θεωρητικῶς» τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν πραγματικότητα.

Ὁ Ἄριστοτέλης δὲν θεωρεῖ τὰς κοινωνικὰς διακρίσεις ὡς αἰρούσας ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἐνότητα τῆς πολιτείας. Ἡ ἀποψις τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν ἑκάστη κατ' ἐπίφρασιν ἐνιαίᾳ πολιτεία ὑπάρχουν καὶ συναγωνίζονται ἀλλήλας διάφοροι, καθ' ὅλα ἀντίθετοι πολιτεῖαι, μετριάζεται ὑπὸ τοῦ Ἄριστοτέλους, ἐπειρανειακότερος δὲ καθίσταται ὁ τρόπος, καθ' ὃν συλλαμβάνεται ἡ πραγματικότης. Οἱ «εὐποροὶ» καὶ οἱ «ἀποροὶ», τοὺς ὁποίους ὁ Ἄριστοτέλης ἀντιπαρατάσσει πρὸς ἀλλήλους εἰς ὠρισμένα χωρία τῶν «πολιτικῶν» του, λησμονουμένης μάλιστα πολλάκις τῆς μεσαίας τάξεως, ἀποτελοῦν τὰ «μέρη»,⁵⁾ τὰ «μόρια»⁶⁾ δηλαδή τὰ ἀναγκαῖα⁷⁾ συστατικὰ τῆς πόλεως, τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ὅχι μόνον δὲν διασποῦν τὰ μόρια αὐτὰ τὴν ἐνότητα τῆς πολιτείας, ἀλλὰ συνιστοῦν τὰ στοιχεῖα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἡ πολιτεία. Ὁ Ἄριστοτέλης θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν ὡς δυνατὴν τὴν ὁμαλὴν συμβίωσιν πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἀναθέτων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τὴν κοινωνικὴν ἀποστολήν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν ὁμαλότητα ταύτην τῆς συμβιώσεως. «Βούλεται δὲ ὁ βασιλεύς», λέγει ὁ Ἄριστοτέλης, «εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν

1) Ἄριστοτέλους, ἐνθ' ἀν., 1927α, 12.

2) Ἄριστοτέλους, ἐνθ' ἀν., 1309α, 14—17.

3) Πλάτωνος, Πολιτεία, 416 D κ.έ.

4) Ἄριστοτέλους, ἐνθ' ἀν., 1295 b, 39—40.

5) Ἄριστοτέλους, ἐνθ' ἀν., 1291 b, 7—8.

6) Ἄριστοτέλους, ἐνθ. ἀν., 1315α, 31—33.

7) Ἄριστοτέλους, ἐνθ. ἀν. 1289 b, 30.